

**ОБЛІК ГОСПОДАРСЬКОГО РИЗИКУ
В СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕННЯХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Уданій статті обґрунтовано сутність господарського ризику як об'єкта управління, уточнено джерела його виникнення та основні складові. Проаналізовано технологію розробки господарських рішень з урахуванням ризику та невизначеності, методи оцінки і компенсації господарського ризику та обґрунтування господарських рішень на підприємстві.

Ключові слова: господарський ризик, методи управління ризиком, промислові підприємства.

В данній статтє обоснована суцність хозяйственного риска как объекта управления, уточнены источники его возникновения и основные составляющие. Проанализирована технология разработки хозяйственных решений с учетом риска и неопределенности, методы оценки и компенсации хозяйственного риска и обоснования хозяйственных решений на предприятии.

Ключевые слова: хозяйственный риск, методы управления риском, промышленные предприятия.

In Іkіз аgіісіє еzзесе о/есоnотіс гізк із дгоипней аз а тарадеменІ оВ]есі, Іке зоигсез о/кіз огідіп апіі Базіс сопзіІиенІз аге зресі/ей. Тескноіоду о/іеуеіортепі о/есоnотіс іесізіонз із анаіуезз Іакінд іnІо ас-соунІ а гізк апіі уадиенезз, теІкоіз о/езІітаііон апіі іпійетпі/ісалион о/есоnотіс гізк асітіу о/енлегрізе апіі дгоипі о/есоnотіс іесізіонз оn аn еnлегрізе.

Кеутгійз: есоnотіс гізк, теІкоіз о/тарадеменІ а гізк, іпійізізіаі еnлегрізез.

Постановка проблеми. У нинішній період стабілізації макроекономічної ситуації на перше місце виходять чинники ризику внутрішньогосподарчої діяльності. У будь-якому випадку завдання стійкого розвитку свого бізнесу може успішно вирішуватися тільки тими підприємствами, які проводять планомірну і систематичну роботу по обліку впливу чинників господарського ризику на економічну безпеку своєї діяльності. Таку поведінку підприємств деякі дослідники називають «підприємницьким стилем управління», суть якого полягає в органічному включенні функції управління ризиком в загальну систему управління підприємством. Численні і різноманітні чинники господарського ризику, з якими може зіткнутися виробниче підприємство, є істотною частиною початкової інформації для організації управління господарським ризиком на виробничому підприємстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Представниками наукової думки, які вперше розглядали проблеми ризику як невід'ємного атрибуту будь-якої діяльності, були: Р. Кантільон, А. Сміт, І. Тюнен, Ф. Найт. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми внесено такими вченими-економістами,

як: Г. Марковіц, Р. Тобін, Дж. Нейман, Р. Боб, Дж. Анерлоф, Р. Хіт, Шим Джай К. та іншими. В останній час наукова та прикладна проблематика господарського ризику отримала розвиток у наукових розробках багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В. В. Вітлінського, В. М. Гранатурова, О. Л. Устенка, О. І. Ястремського, Д. А. Штефанича, А. Т. Альгіна, Г. Б. Клейнера, І. Т. Балабанова, Є. А. Уткіна, С. М. Ілляшенка, В. В. Черкасова, Г. В. Чернової, В. В. Глущенко, М. В. Хохлова, В. А. Москвина, О. С. Шапкина, А. Мура, К. Хлардена та інших. Їх праці присвячені дослідженню сутності ризику, визначенню факторів і причин його виникнення, характеристик методів оцінки та управління окремими видами ризику (виробничим, фінансовим, інноваційним, інвестиційним тощо).

Метою даної статті є узагальнення методичного інструментарію аналізу та оцінки рівня ризику господарської діяльності та формулювання системи комплексної оцінки та врахування господарського ризику в діяльності підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що економічна ефективність організації управління господарським ризиком значною мі-

* Залунін В. Ф. — д-р екон. наук, професор, ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпропетровськ.

рою визначається структуризацією простору чинників господарського ризику, яка, встановлюючи місце кожного чинника в загальній схемі, дозволяє зіставити йому відповідний метод управління ризиком. Негативна дія тих або інших чинників господарського ризику на діяльність підприємства, на реалізацію його стратегічних і оперативно-тактичних рішень з часом міняється. У початковий період реформ української економіки переважаючий негативний вплив на діяльність підприємств робили зовнішні, нерегульовані на рівні підприємства чинники господарського ризику. У нинішній період стабілізації макроекономічної ситуації на перше місце виходять чинники ризику внутрішньогосподарчої діяльності. У будь-якому випадку завдання стійкого розвитку свого бізнесу може успішно вирішуватися тільки тими підприємствами, які проводять планомірну і систематичну роботу по обліку впливу чинників господарського ризику на економічну безпеку своєї діяльності. Таке наведення підприємств деякі дослідники називають «підприємницьким стилем управління» суть якого полягає в органічному включенні функції управління ризиком в загальну систему управління підприємством [5]. Дійсно, промислові підприємства, що відрізняються за своєю природою високим консерватизмом, насилу реагують на зміни зовнішнього середовища і внутрішнього стану, схильні до помилкового відчуття економічної безпеки. Якщо мале підприємство, оцінивши поточний рівень господарського ризику і визнавши його неприйнятним для себе, зможе відносно швидко переорієнтуватися і піти із збиткового бізнесу, то для крупного промислового підприємства такий вихід майже не реальний. Вчасно уловити негативні тенденції свого бізнесу, виявити негативну динаміку зміни рівня господарського ризику і негайно сигналізувати керівництву — суть функції управління господарським ризиком в системі управління підприємством [3]. У реальних господарських ситуаціях, в умовах дії різноманітних чинників ризику можуть використовуватися різні способи зниження рівня господарського ризику. Різноманіття вживаних в господарській практиці промислових підприємств методів управління рівнем господарського ризику можна розділити на чотири типи: методи ухилення; методи локалізації; методи дисипації; методи компенсації.

Вибір того або іншого методу управління залежить, зокрема, від типу керівника підприємства. Так, украї обережний керівник прагнучим уникати ризику у всіх його, навіть мінімальних проявах і віддасть перевагу методам ухилення від ризику, що засновані на тому, щоб не ухвалювати

господарських рішень, які не були б стовідсотково гарантованими.

Методи локалізації ризику базуються на виявленні ділянок діяльності підприємства, в яких відмічена найбільш висока концентрація чинників господарського ризику, з тим щоб потім виділити ці ділянки в самостійну обліково-фінансову або організаційно-правову структуру. Методи дисипації ризику, як виявляється з їх родової назви, засновані на розподілі виявлених чинників ризику між учасниками виробничого бізнесу з тим, щоб виключити надмірну концентрацію ризику у якогось одного виробника. Такі методи поширені при організації роботи в мережевих структурах, в крупних і довгострокових виробничих проектах з багатьма учасниками.

Методи компенсації господарського ризику засновані на формуванні механізмів попереджуючої дії. Ця група методів припускає розробку і реалізацію превентивних аналітичних, організаційних і інших заходів щодо зниження рівня господарського ризику. Список методів управління господарським ризиком, які застосовуються в господарській практиці вітчизняних підприємств або описані в спеціальній літературі, приведений в табл. 1. У список включені також ті способи, які ще не зайняли належного місця в арсеналі антиризикових засобів сучасного ринкового підприємства.

Роботи по управлінню ризиком на підприємстві можуть виконуватися — залежно від розмірів і економічного стану підприємства — спеціальним структурним підрозділом або спеціально призначеним співробітником підприємства — риск-менеджером (адміністратором ризику, керівником по економічній безпеці підприємства і тому подібне) [7]. Основним змістом діяльності такої структурної одиниці повинен бути моніторинг господарського ризику, а результатом — програма антиризикових заходів підприємства, що актуалізується.

Не дивлячись на різноманіття способів організації робіт, що здається, можна виділити деяку типову послідовність основних етапів робіт по управлінню ризиком в ході звичайної господарської діяльності. Для конкретності припустимо, що на підприємстві розглядається питання про ухвалення або відхилення якогось господарського рішення.

На першому етапі визначається набір актуальних для даної початкової ситуації і даного підприємства чинників ризику і їх комбінацій (профіль ризику), можливість реалізації яких враховуватиметься при подальшому аналізі. Для цієї мети як початкові дані використовується глобальний перелік чинників господарського ризику, що передбачаються [4]. Тим або іншим спосо-

Таблиця 1

Методи управління господарським ризиком на промислових підприємствах

Тип методів управління ризиком	Методи управління ризиком на промисловому підприємстві
Методи ухилення від ризику	Відмова від ненадійних партнерів
	Відмова від інноваційної діяльності
	Страховання господарської діяльності
	Створення регіональних або галузевих структур взаємного страхування і систем перестраховки
	Пошук гарантів
Методи локалізації ризику	Виділення економічно небезпечних ділянок в структурно або фінансово-самостійні підрозділи (внутрішній венчур)
	Утворення венчурних підприємств
	Послідовне розукрупнення підприємства
Методи дисипації ризику	Інтеграційний розподіл відповідальності між партнерами по виробництву (утворення ФПГ, акціонерних суспільств, обмін акціями і тому подібне)
	Диверсифікація видів діяльності
	Диверсифікація ринків збуту і зон господарювання (розширення круга партнерів-споживачів)
	Розширення ринку закупівель сировини, матеріалів і ін.
	Розподіл ризику по етапах роботи (за часом)
	Диверсифікація інвестиційного портфеля підприємства
Методи компенсації ризику	Впровадження стратегічного планування
	Прогнозування зовнішньої економічної обстановки в країні, регіоні господарювання і так далі
	Моніторинг соціально-економічного і нормативно-правового середовища
	Створення системи резервів на підприємстві
	Активний цілеспрямований (агресивний) маркетинг
	Створення союзів, асоціацій, фондів взаємодопомоги і взаємопідтримки і тому подібне
	Лобіювання законопроектів, нейтралізуючих або компенсуючих чинники ризику, що передбачаються
	Емісія конвертованих привілейованих акцій
	Боротьба з промислово-економічним шпигунством

бом (наприклад, експертним або якимсь іншим з названих вище) описується ступінь можливості прояву цих чинників.

Відомо, що для стабільної підтримки економічно безпечного стану підприємства важливо виявити несприятливі зміни і тенденції на ранішніх стадіях. Рішення цієї задачі вимагає отримання надійних оцінок показників ризику, причому не тільки і не стільки точкових, скільки тенденціальних. Тому особлива увага повинна бути приділена збереженню і подальшому використанню результатів кожного акту аналізу ризиків підприємства. Сенс регулярного моніторингу і проведення робіт по аналізу ризику на підприємстві полягає в тому, щоб упорядковувати, накопичувати і ефективно використовувати ретроспективну інформацію про характеристичні компоненти ризику даного підприємства [1]. Для підвищення ефективності використання накопичуваних в ході моніторингу ризиків оцінок і в цілому робіт по управлінню

ризиком доцільно скористатися ідеєю методу протоколів ризику. Суть цього методу полягає в реєстрації і архівації (по стандартизованих на даному підприємстві правилах і формах) в спеціальних протоколах господарського ризику результатів аналітичної роботи, тобто всій без вилучення первинної інформації, що брала участь в процедурах аналізу ризику, а також вторинній інформації, отриманій в результаті чергового акту аналізу господарського ризику [2].

У загальному випадку програма антиризикових заходів підприємства повинна включати сукупність наступних документів: стратегію економічної безпеки підприємства; план оперативного реагування на перевищення прийнятного рівня ризику; перелік актуальних чинників господарського ризику; загальні правила проведення на підприємстві моніторингу господарського ризику; загальні правила аналізу ризику при оцінці господарських рішень [6].

Активне оперативне антиризикове втручання повинне здійснюватися в двох випадках:

— при виявленні відхилення від економічно безпечного стану, що виразився в перевищенні рівнем господарського ризику прийнятного значення (або при виявленні небезпечної тенденції початку небажаного розвитку подій);

— при підготовці чергового важливого господарського рішення і необхідності оцінити його «ризиковану» або прийнятність для підприємства.

При формуванні програми антиризикових заходів повинні бути виділені страховані види чинників ризику і розроблені відповідні пропозиції за програмою страхування господарської діяльності [8]. Тільки відокремивши страховані види ризиків і передбачивши оформлення відповідних договорів страхування, слід при необхідності продовжити розробку програми, залучаючи до обороту інші методи управління ризиком. Потім, ґрунтуючись на результатах аналізу і побудови профілю ризиків, підбирають і ранжують по ефективності методи управління рівнем ризику, відповідні вірогідному прояву того або іншого з чинників господарського ризику, що передбачаються.

Управління господарським ризиком при стратегічному плануванні включає ряд змістовних дій, в числі яких розробка і реалізація економічно обґрунтованих для даного підприємства рекомендацій і антиризикових заходів, направлених на зменшення стартового, — для аналізованого стратегічного вирішення — рівня господарського ризику до прийнятного фінального рівня.

Об'єктом оцінки і управління ризиком тут є стратегічні вирішення підприємства, стратегічний план, що містить ряд тверджень щодо майбутнього розвитку зовнішнього по відношенню до підприємства середовища, рекомендацій по образу дій керівництва і колективу підприємства в довгостроковій перспективі, прогнозних висловів про реакції на плановані стратегічні заходи споживачів продукції, постачальників сировини, конкурентів і так далі.

Висновок. Будь-який з видів стратегії підприємства (товарно-ринковий, ресурсно-ринковий, технологічний, інтеграційний, фінансово-інвестиційний, соціальний і так далі) націлений на зміну відповідного потенціалу підприємства. Отже, показник рівня ризику стратегічного рішення повинен характеризувати можливе відхилення від запланованого приросту потенціалу підприємства, який цим відхиленням обумовлений. При розробці стратегії підприємства дослідження ризику відрізняєть-

ся двома головними особливостями. Перша з них пов'язана з тим, що стратегічним рішенням властива значна віддаленість результатів реалізації запланованих стратегічних рішень і заходів від моменту їх розгляду і ухвалення. Інша особливість полягає в опосередкованому характері дії стратегічних рішень на результати діяльності підприємства, оскільки стратегічні рішення реалізуються за допомогою ухвалення і здійснення тактичних і оперативних господарських рішень. Ці особливості істотно ускладнюють аналіз наслідків ухвалених стратегічних рішень і вимушують шукати показники рівня ризиків в області ближчих планових горизонтів. Відповідно цьому у край скрутною стає кількісна оцінка ризиків стратегічних рішень. Як показник ризиків, наприклад, може використовуватися середневзвешенная оцінка величини збитку по всіх можливих ланцюжках небажаного розвитку подій і ін. У тих випадках, коли отримання інтегральної оцінки ризику представляє значні математичні або технічні труднощі, можна скористатися побудовою вже згаданого профілю господарського ризику.

Мабуть, досягти вибраної мети в максимально можливому об'ємі або отримати запланований результат можна тільки в тому випадку, якщо вдасться передбачити весь спектр небажаних відхилень в розвитку господарського стану підприємства і найбільшою мірою запобігти пов'язаним з цим втратам. Масштаби можливих негативних наслідків стратегічних рішень, що прийнятих і реалізуються без урахування ризику, можуть виявитися вельми хворобливими, оскільки стратегічні рішення зачіпають всі життєво важливі сторони діяльності підприємства.

Література

1. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. — К. : Борисфен-М, 2003. — 336 с.
2. Паляниця В. А. Класифікація видів зовнішньоекономічних ризиків як передумова ефективного управління ними / В. А. Паляниця // Матеріали V Наукової конференції ТДТУ імені Івана Пулюя. — Тернопіль : ТДТУ, 2009. — С. 198-199.
3. Підлісна О. А. Класифікація і оцінка ризиків: підходи і перспективи / О. А. Підлісна, Ю. В. Тюленева // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. — Вип. 208 — у 4 т. — Т. 1. — С. 198-207.
4. Половкин П. Предпринимательские риски и управление ими (теоретико-методологический и организационный аспекти) / П. Половкин, А. Зозолук // Российский экономический журнал. — 1997. — № 9. — С. 73-74.

5. Предпринимательские риски. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа : gi8k24.ga/rgedg18ki.Mt.

6. Райзберг Б. А. Предпринимательство, бизнес, риск / Б. А. Райзберг. — М., 2003. — С. 206.

7. Третяк В. В. Обмеження економічного ризику в діяльності підприємств : автореф. дис....

канд. екон. наук / В. В. Третяк. — Луганськ : Східноукраїнський державний університет Міністерства освіти і науки України, 2000. — 19 с.

8. Якошь І. С. Карта ризиків як елемент програми управління ризиками / І. С. Якошь // Вісник економічної науки України. — 2010. — № 1. — С. 160-162.

Поступила до редакції 13.02.13.

© В. Ф. Залунін, 2013

УДК 332.33

К. М. Гудим*

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ (НА ПРИКЛАДІ США)

Розглянуто перспективи розвитку земельних відносин в контексті залучення земельних ресурсів до фінансово-економічного обігу національної економіки України. Наведено конкретні розрахунки, які дозволяють розкрити потенціал земельних ресурсів при формуванні податкових надходжень до державного бюджету (на прикладі США).

Ключові слова: земельні відносини, фінансово-економічний обіг, податкові надходження.

Rассмотрены перспективы развития земельных отношений в контексте привлечения земельных ресурсов в финансово-экономический оборот национальной экономики Украины. Приведены конкретные расчеты, которые позволяют раскрыть потенциал земельных ресурсов при формировании налоговых поступлений в государственный бюджет (на примере США).

Ключевые слова: земельные отношения, финансово-экономический оборот, налоговые поступления.

The perspectives of development of land relations in the context of land resources in the financial-economic circulation of the national economy of Ukraine. Specific calculations are given, which allow to reveal the potential of land resources in the formation of tax revenues to the state budget (on the example of the USA).

Ключові слова: *land relations, financial-economic circulation, tax revenues.*

Постановка проблеми. Ринкові відносини в Україні набули широкого застосування і охоплюють рух праці, капіталу, землі, товарів. Але чим ширше проникнення ринкових відносин в економіку, тим більше підстав стверджувати, що і земельний ринок, повинен знаходитися під державним контролем, зокрема щодо регулювання процесів перерозподілу земель, їхнього використання за цільовим призначенням, встановлення розмірів приватного землеволодіння.

Аналіз досліджень і публікацій. Широко відомі наукові праці Б. Попова, В. В. Радченка, Ю. М. Лютого, М. М. Ревенка, Н. І. Шуфрича, І. Н. Буздалова, А. Буянова [1-4]. В них відображається сучасний стан наукових розробок із згаданої проблеми, спостерігається різноплановість теоретичних, методологічних і методичних начал її розв'язання.

Основною метою досліджень є визначення перспективності залучення земельних ресурсів до фінансово-економічного обігу національної економіки України.

Методологічну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та провідних фахівців, статистичні й аналітичні матеріали міжнародних організацій, законодавчо-правові документи та нормативні акти. У процесі дослідження були використані такі методи, як: тематичний, аналітичний, абстрактно-логічний.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні існує мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення [5, 6, 7]. Але принципова можливість придбання земельних ділянок передбачена Земельним кодексом [6]. Так у статті 81 зазначено, що «громадяни України здобувають право власності на земельні ділянки. Крім

* Гудим К. М. — канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту та туризму, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ.